

بررسی میزان آشنایی به مزایای شیر مادر در مادران مراجعه کننده به مراکز بهداشتی، درمانی شهرستان زنجان در سال ۷۳

دکتر علی کوشا

متخصص اطفال - استادیار و عضو هیئت علمی دانشگاه علوم پزشکی زنجان

خلاصه:

این تحقیق کاربردی - توصیفی به منظور بررسی میزان آشنایی به مزایای شیر مادر، روی ۹۵۰۰ مادر مراجعه کننده به ۱۳ مرکز بهداشتی درمانی شهر زنجان در اسفندماه ۷۳ بعمل آمد و معلوم گردید که حدود ۸۸/۵٪ آنان با کسب صفر تا پنج امتیاز از ده امتیاز پیش بینی شده شیر مادر، آشنایی در حد ضعیف تا متوسط به مزایای شیر مادر داشته‌اند. در این مطالعه ارتباطی واضح بین میزان آشنایی و تحصیلات ($P < ۰/۰۰۱$) و بین نوع شیر مصرفی در شیرخوار فعلی مراجعین، با شغل مادران ($P < ۰/۰۰۱$)، تحصیلات آنان ($P < ۰/۰۰۱$)، دفعات شیردهی ($P < ۰/۰۰۲$) و منابع اطلاعاتی در مادران که اظهار می‌کردند از خصوصیات شیر مادر اطلاع یافته‌اند، ($P < ۰/۰۰۵$) بدست آمد. ولی ارتباطی بین میزان آشنایی با نوع شیر مصرفی در شیرخوار فعلی ($P < ۰/۰۰۴$)، شغل مادران ($P < ۰/۰۰۳$)، تعداد زایمانها ($P < ۰/۰۰۳$)، سن مادران ($P < ۰/۰۰۵$) و منابع اطلاعاتی آنها ($P < ۰/۰۰۵$) به دست نیامد.

لذا پیشنهاد می‌شود که با آموزش صحیح مادران و بالا بردن بینش علمی آنان به مزایای شیر مادر و آشنا کردن آنها به خصوصیات والای این ماده حیات بخش، بتوانیم ارتباط بین میزان آشنایی و نوع شیر مصرفی را برقرار، و در کنار رهنمودهای اسلامی و احساس غریزی مادرانه بر شمار کودکانی که از شیر مادر در تغذیه خود استفاده خواهند کرد، بیفزاییم.

مقدمه:

شیر مادر مزایای فراوانی دارد به همین جهت دین اسلام نیز توجه خاص به تغذیه با آن دارد (۱).

هم‌اکنون سازمان بهداشت جهانی، به ترویج تغذیه با شیر مادر اهمیت فراوانی قائل گشته و کشورهای مختلف جهان را به برگزاري کارگاههای ترویج تغذیه با شیر مادر تشویق می‌کند که کلیه رده‌های مراقبین بهداشتی بتوانند آموزش و آشنائی کافی را از همه ابعاد در مورد شیر مادر بدست آورند (۱).

از آنجائیکه با دانستن مزایا و خواص شیر مادر نگرش مثبت علمی نیز به آن ایجاد می‌گردد و مسلماً پدران، مادران و نوجوانان که در حقیقت پدران و مادران آینده مملکت هستند با دانستن مزایای علمی و مسلم آن

تمایل بیشتری به تغذیه فرزندان خود با آن خواهند یافت، تصمیم گرفته شد که تحقیقی با هدف کلی بررسی و تعیین میزان آشنایی مادران مراجعه کننده به مراکز بهداشتی درمانی شهرستان زنجان نسبت به مزایای شیر مادر انجام شود تا دریابیم این مادران تا چه حد به مزایای علمی این ماده حیات بخش آشنا هستند، و در صورت لزوم با کمک اولیای امور خصوصیات مسلم آن را بیشتر به این افراد و یا به کلی جامعه معرفی نمائیم.

هدف کلی:

بررسی میزان آشنایی به مزایای شیر مادر در مادران مراجعه کننده به مراکز بهداشتی درمانی شهرستان زنجان در سال ۷۳.

اهداف ویژه:

- ۱- بررسی میزان آشنایی به مزایای شیر مادر قبل از اولین شیردهی.
- ۲- بررسی در مادرانی که فقط از شیر خود جهت تغذیه شیرخوار فعلی استفاده می‌کنند.
- ۳- بررسی در مادرانی که هم از شیر خود و هم از شیرهای دیگر جهت تغذیه شیرخوار فعلی خود استفاده می‌کنند.
- ۴- بررسی در مادرانی که از شیر دیگر جهت تغذیه شیرخوار فعلی خود استفاده می‌کنند.

فرضیات تحقیق:

- ۱- مادران خانه‌داری که به مزایای شیر مادر آشنایی بیشتری دارند، بیشتر شیر خود را به کودکان می‌دهند.
- ۲- مادران شاغل علی‌رغم آشنایی بیشتر به مزایای شیر مادر کمتر به بچه‌های خود شیر مادر می‌دهند.
- ۳- مادران تحصیل کرده بیشتر به مزایای شیر مادر آشنایی داشته و کمتر به بچه‌های خود شیر مادر می‌دهند.
- ۴- مادران مولتی‌پار بیشتر به مزایای شیر مادر آشنایی داشته و به فرزندان خود بیشتر شیر مادر می‌دهند.
- ۵- مادران ۳۴-۲۵ ساله بیشتر به مزایای شیر مادر آشنایی داشته و بیشتر به فرزندان خود شیر مادر می‌دهند.
- ۶- اکثر مادران مراجعه‌کننده، به مزایای ایمنی شیر مادر آشنایی دارند.

روش انجام مطالعه:

نوع تحقیق: کاربردی - توصیفی (کمی و کیفی)
 جمعیت مورد مطالعه: مادران مراجعه‌کننده به مراکز بهداشتی بهر علت، نظیر واکسیناسیون خود یا فرزندان، مراقبت‌های بهداشتی فرزندان، تنظیم خانواده، بیماری

خود یا فرزندان و علل دیگری که کلاً مادران بدلیل آن به مراکز بهداشتی درمانی مراجعه می‌کنند.
 حجم نمونه به روشهای آماری ۱۵۰۰ نفر تخمین زده شد و این تعداد از ۱۳ مرکز بهداشتی که در نقاط مختلف شهر قرار دارند به نسبت تقریباً مساوی (حدوداً ۱۲۰-۱۱۵ نفر از هر مرکز) محاسبه گردید.
 زمان تحقیق: از اول اسفند ۷۳ بمدت تقریبی ۲ هفته.
 مشخصات پرسش‌نامه: در پرسش‌نامه‌های پرشده توسط دانشجویان پزشکی تاریخ تکمیل پرسش‌نامه، نام پرسش‌گر، شماره مرکز بهداشتی درمانی و آدرس مراجعه‌کننده، نام و نام خانوادگی و سن مراجعین، شغل بصورت خانه‌دار یا شاغل (نوع شغل مطرح نبود) تحصیلات مادران (که در سه گروه بی‌سواد، زیر دیپلم، دیپلمه و بالاتر گروه‌بندی گردید)، تعداد بچه‌های زنده متولدشده، تعداد بچه‌های مرده بدنیا آمده، سابقه سقط جنین و تعداد آن، وجود حاملگی فعلی مثبت، وجود شیرخوار فعلی و نوع شیر مصرفی او بصورت شیر مادر (به تنهایی) یا شیر دیگری غیر از شیر مادر و یا مخلوطی از شیر مادر و شیر دیگر قید شده، و از مراجعین سؤال می‌شد که آیا از خصوصیات شیر مادر اطلاع دارند یا ندارند، اگر مادران جواب مثبت می‌دادند طرق کسب آن توسط آموزش، توسط افراد فامیل، توسط رادیو تلویزیون یا مطالعات شخصی علامت‌گذاری و در نهایت از مراجعین خواسته می‌شد آنچه از مزایای شیر می‌دانند بیان کنند. پرسش‌گران در این قسمت اظهارات آنان را با خصوصیات مزایای ذکرشده در پرسش‌نامه‌ها تطابق داده که در صورت بیان هرکدام توسط مراجعین عبارت ذکر شد را با علامت مشخص و اگر آن خصوصیات ذکر نمی‌شد، علامتی مقابل جمله ذکر نشد گذاشته یا اصلاً علامت نمی‌زدند که با این کار بیان یا عدم بیان هریک از خصوصیات

مندرج در پرسش‌نامه توسط مادران مشخص می‌گردید.

روش تعیین میزان آشنایی به مزایای شیر مادر

برای شیر مادر ده مزیت کلی در نظر گرفته شد و میزان آشنایی به آن در ۴ گروه به ترتیب ذیل تقسیم‌بندی گردید:

گروه اول: با کسب ۳-۰ امتیاز: آشنایی ضعیف.

گروه دوم: با کسب ۵-۴ امتیاز: آشنایی متوسط.

گروه سوم: با کسب ۸-۶ امتیاز: آشنایی خوب.

گروه چهارم: با کسب ۱۰-۹ امتیاز: آشنایی خیلی خوب.

که گروه اول و دوم را مجموعاً افراد با آشنایی متوسط و کمتر و گروه سوم و چهارم را مجموعاً افرادی با میزان آشنایی خوب و بالاتر به مزایای شیر مادر قلمداد نمودیم.

ده امتیاز در نظر گرفته شده برای شیر مادر که بایستی توسط مادران بیان می‌شد بصورت ذیل در پرسش‌نامه گنجانده و پرسش‌گران علامت مناسب را در بیان هریک وارد می‌کردند:

۱- در دسترس بودن، فراهم بودن، آماده بودن

۱- ذکر شد ۲- ذکر نشد.

۲- حرارت مناسب، عدم احتیاج به گرم کردن

۱- ذکر شد ۲- ذکر نشد.

۳- ارتباط روحی و جسمی بین مادر و بچه

۱- ذکر شد ۲- ذکر نشد.

۴- کیفیت خوب تغذیه‌ای مناسب شیرخوار

۱- ذکر شد ۲- ذکر نشد.

۵- تازه، سالم، بدون میکروب

۱- ذکر شد ۲- ذکر نشد.

۶- اختلال گوارشی کمتر در شیر مادر مثل نفخ، دل‌پیچه

، خونریزی روده‌ای

۱- ذکر شد ۲- ذکر نشد.

۷- عدم ایجاد حساسیت و آلرژی مثل کهیر و آسم

۱- ذکر شد ۲- ذکر نشد.

۸- نقش آن در فاصله‌گذاری بین زایمانها (کاهش حاملگی)

۱- ذکر شد ۲- ذکر نشد.

۹- نقش آن در کاهش خونریزی پس از زایمان (جمع شدن رحم)

۱- ذکر شد ۲- ذکر نشد.

۱۰- نقش آن در جلوگیری از بیماریها بصورت سؤال و جواب ذیل:

فکر می‌کنید در شیر مادر عواملی باشد که از بیماریها جلوگیری کند:

۱- بلی ۲- خیر.

محاسبات آماری:

اطلاعات کلیه پرسش‌نامه‌ها توسط برنامه نرم‌افزاری SPSS ذخیره و بررسی گردید. در آزمون فرضیه‌ها از مجذور کای اسکوتر (X²) جهت مقایسه متغیرها و تعیین همبستگی بین آنها استفاده شد و وقتی P آزمون مساوی یا کوچکتر از ۰/۰۵ بود آزمون معنی‌دار (Significant) و متغیرها مرتبط تلقی گردیدند.

نتایج تحقیق:

(۱) میزان آشنایی مراجعین به مزایای شیر مادر:

فراوانی مطلق میزان آشنایی به مزایای شیر مادر در جدول شماره یک آمده است.

میزان آشنایی	ضعیف	متوسط	خوب	خیلی خوب	جمع
مراجعه‌ین	۹۶۹	۳۵۹	۱۳۸	۳۴	۱۵۰۰

جدول ۱- فراوانی مطلق میزان آشنایی به مزایای شیر مادر

نداشته‌اند، البته از این میان ۷ نفر حاملگی منجر به سقط داشته‌اند (۹/۶٪) که در مقایسه با ۲۵۳ نفری که از کل مراجعه‌ین (۱۶/۸٪) اظهار سقط نموده‌اند، نسبتاً کمتر است. ضمناً ۱۵۰ نفر از مراجعه‌ین اظهار کرده‌اند که یک تا چند بچه مرده بدنیا آورده‌اند (۱۰٪ مراجعه‌ین). خوب و بالاتری به مزایای شیر مادر داشته‌اند.

نتیجه‌ای که از جدول شماره یک حاصل می‌گردد، ۱۳۲۸ نفر (۸۸/۵٪) آشنایی متوسط و کمتری به مزایای شیر مادر داشته، در حالیکه ۱۷۲ نفر (۱۱/۵٪) آشنایی خوب و بالاتری به مزایای شیر مادر داشته‌اند.

(۲) میزان آشنایی قبل از اولین شیردهی :

از میان مراجعه‌ین ۷۳ نفر تابحال فرزند شیرخواری

میزان آشنایی	ضعیف	متوسط	خوب	خیلی خوب	جمع
قبل از اولین شیردهی	۵۱	۱۳	۵	۴	۷۳

جدول ۲- فراوانی مطلق میزان آشنایی قبل از اولین شیردهی

مادر در این مادران بررسی گردید.

فراوانی مطلق میزان آشنایی در رابطه با نوع شیر مصرفی فعلی در جدول شماره ۳ منعکس گردیده است.

(۳) نوع شیر مصرفی و میزان آشنایی :

۶۱۵ نفر (۴۱٪) مراجعه‌ین در موقع برگزاری این تحقیق فرزند شیرخوار داشته‌اند که میزان آشنایی به مزایای شیر

نوع شیر مصرفی / میزان آشنایی	ضعیف	متوسط	خوب	خیلی خوب	جمع
شیر مادر	۲۶۱	۹۷	۳۶	۵	۳۹۹
شیر دیگر	۸۹	۲۳	۸	۱	۱۳۱
شیر مخلوط	۵۸	۲۲	۱۲	۳	۹۵
جمع	۴۰۸	۱۴۲	۵۶	۹	۶۱۵

جدول ۳- فراوانی مطلق میزان آشنایی در رابطه با نوع شیر مصرفی

تغذیه کودکان شیرخوار خود استفاده می‌کردند. آشنایی در حد خوب و بالاتر به مزایای شیر مادر داشته‌اند و باقی‌مانده آشنایی در حد متوسط و کمتر داشته‌اند. ولی کلاً ارتباطی معنی‌دار بین میزان آشنایی و نوع شیر

نتیجه اینکه ۴۱ نفر (۱۰/۲۷٪) از مادران از شیر خود جهت تغذیه کودکان شیرخوار، و ۹ نفر (۷/۴۳٪) از شیر دیگر و ۱۵ نفر (۱۵/۷۸٪) از شیر مخلوط جهت

مصرفی وجود نداشت.

$$(X^2=3 \text{ ---- } 0/3 < P < 0/4)$$

(۴) شغل و میزان آشنایی:

در مورد ارتباط شغل مراجعین و میزان آشنایی آنان به مزایای شیر مادر بررسی انجام و فراوانی مطلق آن در

جدول شماره ۴ آمده است.

در این قسمت بررسی معلوم گردید که ۱۲۵۵ نفر (۹۰/۶٪) از مراجعین خانه‌دار و باقی‌مانده شاغل هستند.

شغل / میزان آشنایی	ضعیف	متوسط	خوب	خیلی خوب	جمع
خانه دار	۸۷۸	۳۲۹	۱۱۸	۳۰	۱۳۵۵
شاغل	۸۶	۳۱	۱۹	۴	۱۴۰
جمع	۹۶۴	۳۶۰	۱۳۷	۳۴	۱۴۹۵

جدول ۴- فراوانی مطلق میزان آشنایی در رابطه با شغل مادران

نتیجه‌ای که از جدول ۴ برمی‌آید بدین ترتیب است که ۲۳ نفر از مادران شاغل (۱۶/۵٪) و ۱۴۸ نفر از مادران خانه‌دار (۱۱٪) آشنایی خوب و بالاتر و باقی‌مانده این افراد آشنایی ضعیف و متوسط به مزایای شیر مادر داشته‌اند. ولی بطور کلی میزان آشنایی مادران شاغل و خانه‌دار با هم فرقی نداشتند.

$$(X^2=3/98 \text{ ---- } 0/2 < P < 0/3)$$

شغل / نوع شیر مصرفی	شیر مادر	شیر دیگر	شیر مخلوط	جمع
خانه‌دار	۳۶۷	۱۰۵	۷۳	۵۴۵
شاغل	۳۳	۱۶	۲۲	۷۰
جمع	۳۹۹	۱۳۱	۹۵	۶۱۵

جدول ۵- فراوانی مطلق شغل و شیر مصرفی

این قسمت از بررسی ما نشان داد که مادران خانه‌دار بیش از مادران شاغل از شیر مادر به تنهایی استفاده می‌کنند، در حالیکه تعداد بیشتری از مادران شاغل در مقایسه با آنها از شیر مخلوط استفاده می‌کردند. در این قسمت با

روش‌های آماری ارتباط بین شغل مراجعین و نوع شیر مصرفی فعلی آنها پیدا شد.

$$(X^2= 18/776 \text{ ---- } P < 0/01)$$

(۶) تحصیلات و میزان آشنایی :

دپلمه و بالاتر بودند که فراوانی مطلق میزان آشنایی گروه‌های تحصیلی مختلف به مزایای شیر مادر در جدول شماره ۶ آمده است .

ارتباط بین تحصیلات مراجعین با میزان آشنایی آنها به مزایای شیر مادر نیز بررسی شد که ۴۳۹ نفر (۲/۲۹٪) بی سواد ، ۸۱۹ (۶/۵۴٪) زیر دیپلم و ۲۴۲ نفر (۲/۱۶٪)

تحصیلات / میزان آشنایی	ضعیف	متوسط	خوب	خیلی خوب	جمع
بی سواد	۳۰۷	۱۰۱	۲۶	۵	۴۳۹
زیر دیپلم	۵۳۰	۱۹۵	۷۱	۲۳	۸۱۹
دپلمه و بالاتر	۱۳۱	۶۳	۴۲	۶	۲۴۲
جمع	۹۶۸	۳۵۹	۱۳۹	۳۴	۱۵۰۰

جدول ۶- فراوانی مطلق میزان آشنایی در رابطه با تحصیلات مراجعین

(۷) میزان تحصیلات و نوع شیر مصرفی :

اما در مورد ارتباط میزان تحصیلات و نوع شیر مصرفی بررسی نشان داد که از ۶۱۵ مادری که فرزند شیرخوار داشته و از شیر جهت تغذیه فرزند خود استفاده می‌کردند ۱۶۹ نفر (۵/۲۷٪) بی سواد ، ۳۳۹ نفر (۵۵/۵٪) زیر دیپلم و تحصیلات مابقی آنها در حد دیپلم و بالاتر بود که فراوانی مطلق نوع شیر مصرفی آنان در شیرخوار فعلی در جدول شماره ۷ منعکس گردیده است .

همانطور که از جدول برمی آید ۳۱ نفر (۷/۷٪) افراد بی سواد و ۹۴ نفر (۵/۱۱٪) افراد زیر دیپلم و ۴۸ نفر (۴/۱۹٪) افراد با تحصیلات دیپلم و بالاتر آشنایی خوب و بالاتری به مزایای شیر مادر داشته‌اند و ارتباطی بین میزان تحصیلات و میزان آشنایی به مزایای شیر مادر پیدا شد.

$$(X^2=29/686 \text{ --- } P<0/001)$$

تحصیلات / شیر مصرفی	شیر مادر	شیردیگر	شیر مخلوط	جمع
بی سواد	۱۲۲	۲۶	۲۱	۱۶۹
زیر دیپلم	۲۲۳	۷۴	۴۲	۳۳۹
دیپلم و بالاتر	۵۴	۲۱	۳۲	۱۰۷
جمع	۳۹۹	۱۲۱	۹۵	۶۱۵

جدول ۷- فراوانی مطلق درجه تحصیلات در ارتباط با شیر مصرفی فعلی

$$(X^2=24/742 \text{ --- } P<0/001)$$

و این مشابه همان نتیجه‌ای بود که ما از بررسی نوع شیر مصرفی در ارتباط با شغل مادران گرفتیم .

همانطور که از نتایج این قسمت بررسی ، برمی آید استفاده از شیر مادر به تنهایی ، در افراد بی سواد و شیر مخلوط در افراد با تحصیلات بالاتر بیشتر است و ارتباطی بین آنها وجود دارد .

(۸) میزان آشنایی و دفعات حاملگی :

بررسی جهت تعیین میزان آشنایی به مزایای شیر مادر در ارتباط با دفعات حاملگی انجام گردید .

۶۶ نفر (۴۴٪) از کل مراجعین تا موقع بررسی اصلاً حاملگی نداشته‌اند و ۱۴۲۷ نفر (۹۵/۱٪) یک یا چند بار زایمان منجر به تولد بچه زنده داشته‌اند . ۷ نفر از کل مراجعین همانطور که قبلاً گفته شد اولین حاملگی منجر

به سقط داشته‌اند که از مطالعه حذف شدند.

ضمناً ۴۴۴۰ مورد زایمان با نوزاد زنده ، ۲۵۳ زایمان با نوزاد فوت شده ، و ۳۸۶ مورد سقط توسط مادران بیان شدند .

در جدول شماره ۸ فراوانی مطلق میزان آشنایی به مزایای شیر مادر در ارتباط با دفعات حاملگی منجر به تولد بچه زنده ترسیم گردیده است .

دفعات حاملگی / میزان آشنایی	ضعیف	متوسط	خوب	خیلی خوب	جمع
حاملگی نداشته‌اند	۴۴	۱۳	۵	۴	۶۶
حاملگی داشته‌اند	۹۲۴	۳۴۰	۱۳۰	۳۳	۱۴۲۷
جمع	۹۶۸	۳۵۳	۱۳۵	۳۷	۱۴۹۳

جدول ۸- فراوانی مطلق و میزان آشنایی به دفعات زایمان بچه زنده

نتیجه‌ای که از جدول شماره ۸ برمی‌آید این است که ۹ نفر (۱۳/۵٪) از مادرانی که تا بحال حاملگی نداشته‌اند در مقایسه با ۱۶۳ نفر (۱۱/۵٪) از مادرانی که یک یا چند بار زایمان داشته‌اند از میزان آشنایی در سطح خوب و بالاتری به مزایای شیر مادر بوده‌اند ولی کلاً میزان آشنایی نسبت به دفعات حاملگی فرقی نداشت .

$$(X^2=3/92 \text{ --- } 0/2 < P < 0/3)$$

در مورد اینکه بدانیم نوع شیر مصرفی در مادرانی که فرزند شیرخوار دارند و این اولین تجربه آنها در دادن شیر است با مادرانی که قبلاً هم فرزند شیرخوار داشته‌اند تفاوتی دارد ، بررسی انجام شد و مشخص گردید که در ۲۷۸ نفر (۴۵/۲٪) آنها اولین تجربه شیردهی و ۳۳۷ نفر (۵۴/۸٪) مراجعینی که در وقت مطالعه فرزند شیرخوار داشته‌اند ، چندین تجربه شیردهی را داشتند . فراوانی مطلق این قسمت از بررسی در جدول شماره ۹ منعکس است .

(۹) شیر مصرفی و دفعات شیردهی :

دفعات شیردهی / نوع شیر مصرفی	شیر مادر	شیر دیگر	شیر مخلوط	جمع
اولین	۱۷۶	۶۷	۳۵	۲۷۸
دومین یا بیشتر	۲۲۳	۵۴	۶۰	۳۳۷
جمع	۳۹۹	۱۳۱	۹۵	۶۲۵

جدول ۹- فراوانی مطلق نوع شیر مصرفی نسبت به دفعات شیردهی

علی‌رغم اینکه میزان استفاده از شیر مادر در هر دو گروه نزدیک به هم می‌باشد ولی در اولین تجربه ، مادران

نتیجه‌ای که از جدول شماره ۷ برمی‌آید این است که

بیشتر از شیر دیگر استفاده می‌کردند (۳۴٪)، ولی مادران که تجربه شیردهی داشته‌اند سعی می‌کردند همراه با شیر خود از شیر دیگر استفاده کنند (۱۷/۸٪). آنان شیر مخلوط می‌دادند (یعنی نوع شیر مصرفی نسبت به دفعات شیردهی فرق می‌کند).

$$(X^2=7/912 \text{ --- } 0/01 < P < 0/02)$$

در پرونده ۱۱۹ نفر از مراجعه‌کنندگان سن بیمار قید نشده بود که از مطالعه حذف شدند و از میان ۱۳۸۱ نفر باقی‌مانده ۵۲۰ نفر (۳۷/۶۵٪) کمتر از ۲۵ سال و ۵۸۰ نفر (۴۲٪) بین ۲۵-۳۴ سال و ۲۸۱ نفر (۲۰/۳۵٪) بالای ۳۵ سال سن داشتند که فراوانی مطلق میزان آشنایی در آنان در جدول شماره ۱۰ آمده است.

(۱۰) سن و میزان آشنایی:

سن / میزان آشنایی	ضعیف	متوسط	خوب	خیلی خوب	جمع
کمتر از ۲۵	۳۵۵	۱۰۳	۵۰	۱۲	۵۲۰
۲۵-۳۵	۳۸۳	۱۳۶	۴۹	۱۲	۵۸۰
بیش از ۳۵	۱۷۹	۷۳	۲۱	۸	۲۸۱
جمع	۹۱۷	۳۱۳	۱۲۰	۳۲	۱۳۸۱

جدول ۱۰- فراوانی مطلق میزان آشنایی در ارتباط با سن مراجعین

نتیجه‌ای که از این قسمت بررسی حاصل می‌شود این است که حدود ۱۱٪ مراجعین در گروه‌های سنی مورد بررسی، آشنایی خوب و بالاتری به مزایای شیر مادر داشته‌اند. یعنی میزان آشنایی، به سن مراجعین ارتباطی نداشت.

$$(X^2=5/516 \text{ --- } 0/4 < P < 0/5)$$

(۱۱) سن و نوع شیر مصرفی:

از میان ۵۸۲ نفری که در ضمن مطالعه، فرزند شیرخوار داشتند ۳۱۹ نفر (۵۴/۸۱٪) در گروه سنی کمتر از ۲۵ سال، ۲۱۸ نفر (۳۷/۴۶٪) در گروه سنی ۲۵-۳۴ سال و ۴۵ نفر (۷/۷۳٪) در گروه سنی بالای ۳۵ سال قرار داشتند که نوع شیر مصرفی آنان برای فرزند شیرخوار خود در جدول شماره ۱۱ آمده است.

سن / شیر مصرفی	شیر مادر	شیر دیگر	شیر مخلوط	جمع
کمتر از ۲۵ سال	۲۱۸	۶۵	۳۶	۳۱۹
۲۵-۳۴ سال	۱۳۳	۴۴	۴۱	۲۱۸
بیش از ۳۵ سال	۳۱	۵	۹	۴۵
جمع	۳۸۲	۱۱۴	۸۶	۵۸۲

جدول ۱۱- فراوانی مطلق نوع شیر مصرفی فعلی در ارتباط با سن مراجعین

نتیجه‌ای که از نوع شیر مصرفی در شیرخوار فعلی در گروه‌های سنی مختلف گرفته می‌شود این است که گروه

سنی ۲۵-۳۴ سال کمتر از دو گروه دیگر شیر مادر می‌دهند و گروه سنی بالای ۳۵ سال کمتر از دو گروه

دیگر از شیر دیگر استفاده می‌کنند.

ولی بطور کلی ارتباطی بین نوع شیر مصرفی فعلی و سن مراجعین پیدا نشد.

$$(X^2=8/792 \text{ --- } 0/05 < P < 0/1)$$

بحث:

بررسی ما نشان داد که فقط (۵/۱۱٪) مراجعین، میزان آشنایی خوب و بالاتری به مزایای شیر مادر داشته‌اند (با کسب ۶ امتیاز و بیشتر) و ۶۴/۵٪ آنان با شمردن حداکثر ۳ خصوصیات از ده خصوصیات فوق آشنایی ضعیف داشته و حدود ۸۰٪ مادران مراجعه‌کننده در پاسخ مثبت به سوال ۷، مبنی بر نقش جلوگیری شیر مادر از بیماریها اطلاع خود را از خواص ایمنولوژیکی شیر مادر رساندند. البته برخی از مادران جلوگیری از سرطان سینه، فلج، و اسهال و از این قبیل را در مقابل سوال "مزایای قابل ذکر دیگری که از مزایای شیر مادر می‌دانید، بیان کنید"، را ذکر کردند که توسط پرسش‌گران در پرسش‌نامه‌ها وارد شده بود.

در جدول شماره ۲ بررسی میزان آشنایی مراجعین قبل از اولین شیردهی روشن شده است.

در مورد ارتباط میزان آشنایی با نوع شیر مصرفی فعلی بصورت شیر مادر یا شیر دیگر تفاوت معنی‌داری پیدا نشد.

یعنی نوع شیر مصرفی در مادرانی که فرزند شیر خوار دارند و از شیر مادر یا شیر دیگر در تغذیه آنها استفاده می‌کنند، ربطی به میزان آشنایی آنها به مزایای شیر مادر ندارد (جدول شماره ۳). در ضمن ارتباطی بین میزان آشنایی و شغل مادران پیدا نشد. (جدول شماره ۴). چون نمی‌توان گفت مادران خانه‌دار و شاغل تفاوتی از نظر میزان آشنایی داشته‌اند لذا قسمت اول فرضیه‌های اول و دوم ما از نظر تفاوت میزان آشنایی در مادران

خانه‌دار و شاغل و اینکه مادران خانه‌دار آشنایی کمتر و مادران شاغل آشنایی بیشتری، به مزایای شیر مادر داشته باشند رد می‌شود. ولی اینکه نوع شیر مصرفی در شیرخوار فعلی آنان چگونه است بررسی نشان داد که ارتباطی بین نوع شیر مصرفی و شغل مادران وجود دارد و قسمت دوم فرضیه‌های اول و دوم ما یعنی مادران خانه‌دار بیشتر و مادران شاغل کمتر از شیر مادر به تنهایی در تغذیه فرزندان شیرخوار فعلی خود استفاده می‌کنند تأیید می‌شود (جدول شماره ۵). در مورد تحصیلات و میزان آشنایی ارتباط قابل توجهی پیدا شد (جدول شماره ۶). یعنی هرچه تحصیلات بیشتر باشد، آشنایی به مزایای شیر مادر بیشتر است. از آنجائیکه ارتباطی بین تحصیلات و نوع شیر مصرفی پیدا شد (جدول شماره ۷) می‌توان گفت که فرضیه سوم طرح کاملاً تأیید می‌شود، یعنی مادران تحصیل‌کرده بیشتر به مزایای شیر مادر آشنایی داشته و کمتر به فرزند شیرخوار خود شیر مادر به تنهایی می‌دهند.

ارتباطی بین تعداد زایمانهای مراجعین و میزان آشنایی به مزایای شیر مادر پیدا نشد (جدول شماره ۸) یعنی فکر می‌کردیم با افزایش تعداد حاملگی شاید مادران به دنبال اطلاع از خصوصیات شیر مادر باشند و از طریق اطلاعاتی راجع به مزایای شیر مادر کسب کنند ولی این فرضیه‌ها رد شد اما با بررسی روی نوع شیر مصرفی فعلی در مراجعین که اولین شیردهی آنها بود با افرادی که چندمین تجربه شیردهی آنها بود ارتباطی بین دفعات شیردهی و نوع شیر مصرفی فعلی پیدا شد. (جدول شماره ۹) و متوجه شدیم علی‌رغم اینکه ارتباطی بین دفعات حاملگی با میزان آشنایی نیست ولی با نوع شیر مصرفی فعلی ارتباط وجود دارد و مادران که اولین تجربه شیردهی دارند در درجه اول از شیر مادر و سپس از شیر دیگر به تنهایی استفاده می‌کنند در حالیکه بیشتر مادران

۱- در اهداف ویژه در نظر گرفته شده بود که بررسی میزان آشنایی در ارتباط با نوع شیر مصرفی در بچه‌های قبلی هم انجام گیرد ولی با توجه به اینکه میزان آشنایی آنها در موقع مطالعه ارزیابی می‌شد و نوع شیر مصرفی قبلی آنها کمکی به تحقیق نمی‌کرد این قسمت از مطالعه حذف شد، در ضمن اینکه بررسی آنها قدری مشکل ایجاد می‌کرد.

۲- نمونه‌گیری در یکی از مراکز بهداشتی به حجم ۵۰ نفر انجام و باقی مانده آنها در یک مرکز بهداشتی دیگر که در مرکز شهر قرار داشت، انجام گرفت.

پیشنهادهات:

۱- در این بررسی معلوم شد که ۶۴/۵٪ مراجعین آشنایی در حد ضعیف به مزایای شیر مادر داشته و ارتباطی بین میزان آشنایی و نوع شیر مصرفی در شیرخوار فعلی پیدا نشد و از طرف دیگر بررسی نشان داد که ۶۵٪ مادرانی که موقع بررسی فرزند شیرخوار داشتند فقط از شیر مادر در تغذیه فرزندانشان شیرخوار استفاده می‌کردند که علت این امر می‌تواند به چند دلیل باشد: اول، تأکید دین اسلام و احادیث در مورد شیر مادر (۱) و دوم احساس غریزی مادری و سوم از آنجائیکه ارتباطی بین نوع شیر مصرفی در شیرخوار فعلی و طرق مختلف بدست آوردن اطلاعات راجع به شیر مادر در مراجعینی که در موقع بررسی فرزند شیرخوار داشتند پیدا شد. پیشنهاد می‌شود مزایای علمی شیر مادر در ابعاد وسیع‌تری بطرق مختلف برهمگان روشن و بیان شود تا بتوانیم شیرخواران بیشتری را در مملکت، زیر پوشش تغذیه با شیر مادر قرار دهیم. در ضمن باید به مادران تذکر داده و آموخته شود که علم را با عمل توأم و به آنچه در مورد مزایای شیر مادر آموخته‌اند، عمل کنند.

مولتی‌پار سعی می‌کنند از شیر مادر به تنهایی و در درجه دوم از شیر دیگر به همراه شیر مادر استفاده کنند. لذا قسمت اول فرضیه چهارم یعنی مادران مولتی‌پار بیشتر به مزایای شیر مادر آشنایی داشته‌اند رد و اینکه بیشتر از شیر مادر در تغذیه فرزندانشان شیرخوار خود استفاده می‌کنند تأیید شد. لازم به یادآوری است که ما ثابت کردیم ارتباطی بین میزان آشنایی و نوع شیر مصرفی فعلی نیست.

فرضیه بعدی ما یعنی مادران ۳۴-۲۵ ساله بیشتر به مزایای شیر مادر آشنایی داشته و بیشتر به فرزندانشان خود شیر مادر می‌دهند، کاملاً رد شد زیرا هیچگونه ارتباطی بین سن در گروه‌های سنی مورد مطالعه و میزان آشنایی پیدا نشد (جدول شماره ۱۰) و از طرف دیگر ارتباطی بین سن و نوع شیر مصرفی در شیرخوار فعلی بدست نیامد. (جدول شماره ۱۱).

در خاتمه بررسی ما نشان داد که ۱۰٪ مراجعین یک یا چند نوزاد مرده بدنیا آورده‌اند. با بررسی تعداد مرده‌زایی و آمار کلی زایمان زنده معلوم گردید که ۵۷ نوزاد مرده در مقابل ۱۰۰۰ نوزاد زنده متولد شده‌اند، ولی در کتب رفوانس، مرگ و میر پری‌ناتال را حداکثر ۱۵ در هزار گزارش کرده‌اند (۴) که مرگ و میر پری‌ناتال مجموعه مرگ و میر جنین و نوزاد است (از هفته ۲۰ حاملگی تا ۲۸ روز پس از تولد) به نسبت مساوی (۳) که بررسی ما رقم بالایی را نشان داده است. ضمناً آمار سقط در مطالعه ما طبق اظهار مراجعین در ۱۶/۸٪ ذکر گردید، و معلوم شد که ۸۶ سقط در مقابل ۱۰۰۰ زایمان زنده ایجاد شده، که البته در بعضی منابع آمار سقط خودبخود را تا ۲۵٪ و آمار سقط را در حاملگی مسلم در زنان سالم که قدرت باروری داشته باشند رقم تقریبی ۱۰٪ ذکر کرده‌اند.

مشکلات تحقیق:

۲- با توجه به اینکه در بررسی ما ۵۷ مورد مرده‌زایی در مقابل ۱۰۰۰ زایمان با نوزاد زنده توسط مادران مراجعه کننده بیان شد و ۱۶/۸٪ آنان سابقه سقط را اظهار نمودند پیشنهاد می‌شود علل آنها بطور جداگانه بررسی گردد.

۳- از آنجائیکه در این تحقیق مشخص گردید که مادران شاغل و مادران با درجه تحصیلات بالاتر نسبت به مادران خانه‌دار و با تحصیلات کمتر، بیشتر از شیر مخلوط و کمتر از شیر مادر استفاده می‌کنند، پیشنهاد می‌شود علل آنها بررسی و در صورت امکان برطرف گردد.

با تشکر از:

- ۱) معاونت محترم آموزشی و پژوهشی دانشگاه علوم پزشکی زنجان که انجام این طرح را پذیرفتند.
- ۲) دانشجویان پزشکی که در پرکردن پرسش‌نامه‌ها مرا یاری نمودند.
- ۳) خانم توسلی که در کارهای کامپیوتری این طرح کمک کردند.
- ۴) کلیه افرادی که به نحوی در انجام این طرح تشریک مساعی نمودند.

منابع فارسی:

- ۱) جزوات مربوط به ترویج تغذیه با شیر مادر، تدریس شده در کارگاههای ترویج تغذیه با شیر مادر.

منابع انگلیسی:

2)Cunningham-Macdonald-Gant:

William obstetrics, 1993, Appleton & lange 19 th edition , P:662.

3)Behrman-Nelson: Nelson textbook of pediatrics, 1992,saunders,14 th edition, P:116-20,421-2.

4)Abraham M.Rudolph: Rudolph's pediatrics, 1991,Appleton & lange, 19 th addition,P:165-6.

لازم به ذکر است در این مقاله برای تمام جداول نمودارهایی رسم شده بودند که فراوانی نسبی آنها را نشان می‌دادند که بعلت پرحجم بودن مقاله از چاپ آن صرف نظر گردید.